

ten kansojen parissa – Venäjä on mielletty usein Isoksi Karhuksi. Tuon karhun syleylyihin on ollut vaarassa tukehtua moni Venäjä-tutkija ja journalisti, joskin aika moni on lempeitä halauksia hakenutkin. Karhu-mytologiasta ja sen eri vivahteista kirjoittaa persoonallisesti Elena Hellberg-Hirn artikkelissaan *Russki medved – ot dikogo zverja k milomu drugu. Medved*-sanan suora käännös suomeksi voisi olla vaikka mesikammen, jolloin metsien kuningas ja naapureitaan uhkaava villipeto muuttuu melkein Moskovan olympialaisten herttaiseksi lemmikiksi, Miška-karhuksi. Ei kai ole aivan sattumaa, että karhu on nyttemmin myös Yhtenäinen Venäjä -puolueen tunnuksena?

Alpo Juntusen osuus *Venäläisen geostrategian vaikutus Mannerheimiin* tuo esiin uutta marsalkan sotataidollisiin oppeihin ja oppi-isiin. Aleksanteri II:n aikainen sotaministeri ja eräs venäläisen geostrategian luoja, sotilasmaantieteen professori D.A. Miljutin (1816–1912) näytti olleen myös Mannerheimin kannalta keskeisessä roolissa. Erityisesti Aasian halki ratsastaessaan Mannerheim noudatti lähes yksityiskohtaisesti Miljutinin ohjeita tiedonkeruussaan. Jo osallistuminen Venäjän-Japanin sotaan vei – Juntusen mukaan – Mannerheimin ”venäläisen geostrategian ytimeen”, ja venäläinen sotatiede avautui hänelle juuri ”imperialismin kautta”. Nuo kokemukset ja tietysti myös Puolan komennus tekivät kirjoittajan mielestä Mannerheimista reaali-politiikon, joka tajusi mittasuhteita. Näin selittyvät sitten myös pidättäytyminen muun muassa Muurmannin radan katkaisemisesta ja aktiivisesta osallistumisesta Leningradin piiritykseen II maailmansodan aikana.

Mikko Ylikankaan *Lentäjän kuolema* on juhlakirjan toinen neuvostomytologiaa käsittelevä artikkeli. Se on oikeastaan aivan

mainio *case study* -historian oppitunti, jota voi vilpittömästi suositella kaikille henkilö- ja pienimuotoisen historian ystäville (aloitin juhlakirjan lukemisen Ylikankaasta – otsikon perusteella!). *Lentäjän kuolema* kertoo Kalle Tähtelästä (1891–1919), journalistista ja kirjailijasta, joka päätyi Leppävirralta Amerikan kautta Venäjän kansalaissodan rintamalle lentäjäksi. Vuodenvaihteessa 1917–18 ja Suomen kansalaissodan aikana hän ehti toimittamaan myös Turussa ilmestynyttä *Sosialisti*-lehteä.

Ylikangas on kaivellut arkistoja muista lähteistä keskenään erinomaisten ristiriitaisia todistusaineistoa siitä miten Tähtelästä tuli

Venäjä ja Eurooppa

Oittinen, Vesa (toim.): *Venäjä ja Eurooppa. Venäjän idea 1800-luvulla*. Tampere: Vastapaino, 2007, 391 s.

Vesa Oittisen toimittama teos *Venäjä ja Eurooppa. Venäjän idea 1800-luvulla* on antologia, joka koostuu venäläisten 1800-luvun ajattelijoiden, filosofien ja kirjailijoiden teksteistä – esseistä, kirjeistä ja puheista. Mukana on mm. Tšaadajevin, Puškinin, Dos-tojevskin, Solovjovin ja Berdjajevin kirjoituksia. Oittinen pohjustaa tekstejä ja esittelee kirjansa tarkoituksen alkupuheessaan ”Venäjän ideaa etsimässä”. Hän näkee kysymyksen Venäjän erityisyydestä nousseen 1700-luvulla, jolloin länsimaissa herännyt valistusajattelu toi ilmi joitakin perustavanlaatuisia ominaisuuksia Venäjän – länsimaalaisittain Toisen – sosiaalisessa rakenteessa ja kulttuurissa. Näihin Venäjän tai Itä-Euroopan ominaisuuksiin valistuksen ihanne ja järjen periaatteet eivät olleetkaan sovellettavissa. Teos valottaa tämän kehityksen Venäjällä aiheuttamaa reaktiota, kiivasta keskustelua

teloituksensa jälkeen myyttinen hahmo, jonka kuolemanjälkeiseen kohtaloon kiteytyvät neuvostohistorian ja -mytologian monet käänteet. Sankarimyytti ja käsite ”hyvä vihollinen” aukenevat yksittäistapauksen kautta kuvaten neuvostovallan ja myös vallankumousromantiikan pimeitä puolia varsin vivahteikkaasti.

Kaiken tämän jälkimekastuksen keskellä Kalle Tähtelä itse oli epäilemättä hengeltään runoilija ja mieleltään taistelija, joka saavutti kuolemattomuutensa hieman omituisella tavalla, mutta aivan raamatullisesti: kuolemalla kuoleman voitti.

Pentti Stranius

Venäjän ominaisuudesta ja sen ideasta ja identiteetistä. Ennen jokaista tekstiä on lyhyt esittely sen kirjoittajasta, teoksista ja asemasta 1800-luvun venäläisessä ajattelussa sekä tekstin sijoittumisesta keskustelun kentälle omana aikanaan. Tekstit on esitetty alkuperäisissä muodoissaan, vaikka toki käännettyinä.

On mielenkiintoista, kuinka eri lailla käsitys Venäjän identiteetistä 1800-luvulla käydystä keskustelusta avautuu, kun lukee aikalaisten ajatuksia asiasta. Koska kyseessä ei ole jälkikäteen historioitsijoiden rakentama näkemys, vaan todelliset aikalaiskirjoitukset, antavat kirjeet, essee ja puheet lukijalle todellisen tunteen kuvan siitä, mitä ja miten 1800-luvulla ajateltiin. Tekstien kautta välittyy hienosti 1800-luvulla käyty vuoropuhelu, sekä se, kuinka Venäjä tulee hiljalleen 1800-luvulta 1900-luvulle.

Jokaisesta tekstistä nousee esiin venäläisen 1800-luvun ajattelun toisaalta ankara oman maan ja kansan kritiikki, toisaalta vähintään yhtä voimakas kiintymys ja kiinnostus Venäjään

ja venäläisyyteen. Yksi mielenkiintoisimmista ja ehkä ominta-keisimmista teksteistä antologiassa on emigranttifilosofi Nikolai Berdjajevin esse ”Venäjän sielu” vuodelta 1915. Berdjajev esittelee Venäjän erilaisia ristiriitaisuuksia teesi-antiteesi -ajattelun kautta. Hän mainitsee Venäjän olevan mm. ”anarkistisin, pahimmin valtiollista järjestystä vailla oleva maa maailmassa” ja toisaalta taas ”valtiokeskeisin ja byrokraattisin maa maailmassa”. Berdjajev myös kuvailee Venäjän olemusta feminiinisen ja maskuliinisen kautta. Venäjä on feminiininen, täytymystä odottava morsian, joka odottelee maskuliinisuuden tulevan terästäämään sen olemusta sulhasen muodossa. Läntinen ajattelu ja kulttuuri puolestaan edustavat Berdjajeville sitä maskuliinista sulhasta. Berdjajevin mielestä Venäjällä kristinuskokin perustuu enemmän feminiinisen Jumalanäidin kuin maskuliinisen Kristuksen hahmolle. Berdjajev tuntuu kuitenkin näkevän lännen kanssa heilastelun vääränä valintana Venäjälle. Hänen ratkaisunsa Venäjän identiteettikriisiin on, että Venäjä löytäisi sisimmästään ”maskuliinisen, yksilöllisen, rakentavan alkuperusteen” ja näin aikaansaisi ”immanenttisen maskuliinisen, johdattavan tietoisuuden heräämisen”. Toisin sanoen Venäjän pitäisi irtautua ulkoapäin tulevasta ja löytää omasta sisimmästään oma identiteettinsä tai sielunsa.

Oittisen teoksessa törmää myös vanhoihin tuttuihin: ajatuksen Moskovasta kolmantena Roomana, Tjuttševin runomuotoiseen käsitykseen siitä, kuinka Venäjää ei voi järjellä ymmärtää ja tarinaan, jonka mukaan slaavit pysyivät varjajeja hallitsemaan hedelmällistä maataan, jota itse eivät kyenneet hallitsemaan. Nämä vanhat tuttavat eivät kuitenkaan jää yksin, sillä teos on pullollaan erilaisia mystifioivia ja romantisoivia Venäjä-kuvia.

Onkin yllättävää tajuta, että Venäjän mystifiointi, sen olemassaolon suuremman tarkoituksen etsiminen sekä slaavien kansanluonteen näkeminen pohdiskelevana ja epäporvarillisena eivät ole pelkkiä läntisiä stereotyyppioita vaan todella myös venäläisten itsensä kehittämiä omakuvia.

1800-luku näyttää Oittisen teoksen perusteella olleen ehkä viimeistä aikaa, jolloin kansakunnan identiteettiä on ollut mahdollista luonnehtia näinkin yhdenmukaisesti. 1900-luvun tapahtumien jälkeen on enää tuskin mahdollista etsiä millekään kansakunnalle tai muullekaan taholle niin selkeää, yhdenmukaista identiteettiä kuin mitä Oittisen antologian tekstit tarjoavat vaihtoehdoiksi Venäjän valtion ja kansan identiteetille: joko Pelastaja-Kristus tai pyhiinvaeltaja, joko slavofiilinen tai zapadnikkilainen, joko länsi tai itä. Antologian teksteistä välittyy tarve löytää yksi hallitseva idea, jolle koko Venäjä ja venäläisyys voisi perustua. 1800-luvulla Venäjän idean pohdinnan kehyksenä toimi ensisijaisesti kristinuskon tematiikka. Venäjän asema nähdään milloin Kristuksena maan päällä ja näin ollen muiden kansakuntien pelastajana, milloin nöyränä pyhiinvaeltajana. Nykypäivän maallistuneessa maailmassa tämä tuntuu ensin vieraalta. Kun asiaa katsoo tarkemmin, huomaa, ettei keskustelu ehkä olekaan

muuttunut muuten kuin sanastoltaan. Kristillinen termistö on karsiutunut ja sen tilalle on tullut esimerkiksi markkinatalouden sanasto ja kuvasto.

Kulttuurihistorian harrastelija olisi kuitenkin välillä kaivannut puheen, esseiden tai kirjeen yhteyteen vielä kommentin tai jonkinlaisen analyysin, tekstin ”auki kirjoittamisen”. Tällaisen analyysin olisi voinut sijoittaa joko tekstin esittelypuheen yhteyteen tai tekstin jälkeen tulevaksi. Nyt tuntui paikoin, että antologian osat jäivät hieman irrallisiksi toisistaan, joten jonkinlainen silta tekstistä toiseen olisi voinut helpottaa ja rikastuttaa lukukokemusta ja tuoda teokseen koherenssia. Teoksen muuten hienoon toteutukseen on myös jäänyt häiritsevän paljon painovirheitä, jotka katkaisevat lukemista aika ajoin.

Mutta miksi Venäjän ideaa sitten on kautta aikojen pohdittu? Teos ei luonnollisestikaan anna tähän valmista vastausta vaan erilaisia näkökulmia ja erityisesti pohjaa ikuisuuskysymyksen pohdinnalle. Takakannesta löytyvä oletus on mielenkiintoinen: keskustelun Venäjän ideasta täytyy jollakin tapaa olla tarpeellinen venäläisille itselleen. Mutta miten ja miksi? Sitä voi itse kukin tämän kirjan luettuaan pohtia taas entistä paremmin evään.

Kristiina Vaara

Kilvoittelijan muistiinpanot

Anna Politkovskaja: Venäläinen päiväkirja. Suom. Nina Saikkonen. Like Kustannus, 2007.

Vanhan Venäjän kirjallisuudesta tunnemme esimerkkejä tulisieluista, jotka antoivat vallanpitäjäkriittikkensä jylhistä ja kynänsä sauhuta, vaikka hyvin tunsivat toimintansa seuraukset. ”Miten kauan tämä kidutus vielä jatkuu?”

uteli vaimo esipappi Avvakumilta karkotuksessa jäälautojen keskeillä. ”Kuolemaan asti, maastuskani, aina kuolemaan asti...”

Jotain yhtäläistä tuntuu olevan paitsi kahden eri aikakauden, myös kahden eri dissidentin asenteissa ja vimmassa. Yhteistä on myös se, ettei heidän muistonsa haalistu. Kuten vanhauskoisten esitaistelija Avvakum niin myös